

УДК 343.131.5

Олена Василівна МАРТОВИЦЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНА ПРАВОВА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні, за дослідженням, глобалізаційні процеси здійснюють суттєвий вплив не тільки на сутність забезпечення і реалізації правової допомоги, а й на її зміст, інституціональну та функціональну роль, а також на поставлені перед нею цілі й завдання. Відомо, що забезпечення прав та свобод людини є однією із засад міжнародного законодавства, що підтримано більшістю країн-учасниць та імplementовано їх національним законодавством. За дотриманням прав та свобод здійснюється міжнародний контроль, і тому його рівень залежить від наявності гарантій і стану забезпечення, до засобів якого слід віднести: а) міжнародно-правові документи, що містять у собі основні правила діяльності, формулюють права, свободи та обов'язки (конвенції, пакти, угоди, договори), а також міжнародні документи, що не містять норм, правил поведінки, безпосередньо не формулюють прав, свобод та обов'язків (декларації, заяви, меморандуми); б) міжнародні органи із контролю та спостереження за дотриманням основних прав та свобод людини (комісії, комітети) та правового захисту цих прав (суди, трибунали) [1, с. 92]. У національному КПК відведено розділ IX щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, а його глава 42 регулює питання щодо міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій. Крім цього, законодавцем закріплено саме поняття «міжнародна правова допомога». Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України під міжнародною правовою допомогою слід розуміти проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою. Слід наголосити, що міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях, як напрям сучасного міжнародного співробітництва України, в останні роки суттєво розширилася, набула першочергового значення у кримінально процесуальній діяльності. Нові загрози з боку сучасної злочинності міжнародному співтовариству вимагають вжиття принципово нових заходів щодо удосконалення чинних механізмів взаємодії, зокрема, починаючи зі стадії досудового розслідування. Реалізація положень міжнародних договорів, що встановлюють нові види міжнародної правової допомоги, без їх належної національно-правової імplementації в процесуальне законодавство України видається практично неможливою. Вона потребує формування достатнього правового забезпечення в національному кримінальнопроцесуальному законодавстві, а саме правової регламентації сутності, порядку, умов здійснення процесуальних дій, гарантій забезпечення прав осіб, які беруть у них участь. Процесуальне регулювання правової допомоги на стадії досудового розслідування закріплено в багатьох нормативно-правових актах, зокрема й міжнародних, що визнається більшістю країн, як учасників. У міжнародному праві це виражається в консолідації зусиль різних держав у протидії злочинності, враховуючи усвідомлення на міжнародному рівні ступеня небезпечності цього соціального явища та необхідності вжиття ефективних заходів. За дослідженням визначення поняття «міжнародна правова допомога» ученими розглядається як у вузькому, так і у широкому значенні. Так, у вузькому розумінні, на думку О. А. Кравченка, «міжнародна правова допомога у кримінальному судочинстві» це проведення процесуальних дій чи створення умов компетентними правоохоронними і судовими органами однієї держави на офіційне прохання відповідних установ іншої, що має на меті сприяти останнім у виконанні покладених на них завдань у сфері кримінального судочинства щодо розслідування чи розгляду справи [2, с. 14]. У зв'язку з цим, В. П. Шупілов

зазначив, що надання міжнародної правової допомоги охоплює не лише проведення процесуальних дій, але й випадки задоволення вимоги про видачу особи, під чим сьогодні розуміється екстрадиція [3, с. 86], що ми підтримуємо.

За дослідженням встановлено важливе значення при реалізації захисту й охорони прав і свобод людини та громадянина право особи на правову допомогу, що передбачено ст. 59 Конституції України, ст. 20 чинного КПК України. Забезпечення правової допомоги є не тільки конституційним правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародних правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та ін., що ратифіковані Верховною Радою України. З приводу цього слід навести позицію А. А. Тілле та Г. В. Швекова, які зазначили, що якщо внутрішнє право виражає волю панівного в цій країні класу, то право міжнародне, будучи, як і внутрішнє, надбудовою над економічним базисом і підкоряючись закону залежності від базису – економічної структури сучасного суспільства, відображає тенденції, що панують у загальній світовій економічній системі [4, с. 56]. Щодо надання міжнародної правової допомоги на стадії досудового розслідування, то на думку В. М. Волженкіної, надання правової допомоги на стадії досудового розслідування полягає у проведенні процесуальних слідчих (розшукових) дій, здійсненні кримінального переслідування, передачі предметів і засуджених осіб у країну їх громадянства (екстрадиції) [5, с. 34]. Як свідчить дослідження, наукові уявлення про обсяг і зміст поняття «міжнародна правова допомога на стадії досудового розслідування» змінювалися із розвитком міжнародного, кримінального права та кримінального процесу, а також концепції співвідношення національної та міжнародної правової системи. Існує думка, що за допомогою договорів, держава може сама визначити розмір і умови правової допомоги, що надається нею, при цьому може розширити її чи звужити, залежно від контрагентів і обставин. На ранніх етапах становлення інституту міжнародної правової допомоги зазначалися такі її головні характеристики: порядок здійснення державами каральної влади всередині країни, визначений територіальними законами, становить позитивну підставу міжнародної юридичної допомоги, тому що остання передбачає існування нормального порядку кримінального правосуддя в державі і без нього неможлива; умови і розміри взаємної правової допомоги, що надається державами одна одній у сфері кримінального правосуддя, можуть бути найкраще визначені міжнародними угодами. Угоди держав доповнюють і змінюють територіальний порядок здійснення каральної влади відповідно до цілей, що ставлять собі держави в розглядуваній сфері міжнародного управління. У більшості демократичних країн першу чергу увага приділяється забезпеченню права на правову допомогу в кримінальному судочинстві особі, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. Так, наприклад у поправці VI до Конституції США (1791) йде мова про право обвинуваченого на правову допомогу адвоката для свого захисту [6, с. 31]. Водночас, рішенням Верховного суду США в справі Ернесто Міранди (1966) було введено Правило Міранди – перелік прав заарештованого, про які поліція має обов'язково йому повідомити до допиту у формі застереження «Miranda-Warning». Одним із таких прав є право, за відсутності коштів, отримати адвоката від держави [7, с. 322]. Крім цього, ст. 37 Конституції Японії обвинуваченому гарантується право при будь-яких обставинах звернутися за допомогою кваліфікованого адвоката. В той же час ст. 10 Конституції Канади надає обвинуваченому право невідкладно звертатися за допомогою адвоката і бути інформованим про це право. Крім цього, зміст правової допомоги, що надається обвинуваченому, розкривається у судовій практиці Європейського Суду з прав людини. Так, у рішенні по справі Пакеллі проти Федеративної Республіки Німеччини, Європейський суд відзначив, що положення підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод гарантує особі, яка обвинувачується у вчиненні кримінального злочину, такі права: 1) захищати себе особисто; 2) мати обраного нею самого захисника; 3) за наявності певних умов мати призначеного захисника безкоштовно [7, с. 224]. Подібні застереження широко застосовуються і в інших державах – Швейцарії, Австралії, Франції тощо. Однак, характерним для правового регулювання цих країн є те, що подібна кількість гарантій не встановлена для осіб, які постраждали від злочинів, що актуально й для України.

Питання щодо надання правової допомоги потерпілим регулюються у правових актах у значно менших обсягах. Так, 29 листопада 1985 року Організацією Об'єднаних Націй прийнята Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою [8], а Європейський суд з прав людини право на правову допомогу визнає не лише у межах конкретного судового розгляду кримінального провадження, але й поза ініційованою судовою процедурою [9, с. 69]. Це означає, що право на правову допомогу гарантується будь-якій особі, у тому числі й постраждалому від злочину, ще до виникнення процесуальних правовідносин. Важливість дослідження змісту поняття «міжнародна правова допомога» зростає з огляду на прийняття і дію чинного КПК України, що покликано врегульовувати процесуальні питання співробітництва національних правоохоронних органів із зарубіжними колегами у ході здійснення кримінального провадження. Втім підняті питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список бібліографічних посилань: 1. Шаталюк С. Д. Запровадження міжнародних стандартів надання безоплатної правової допомоги в Україні. *Наукові праці. Політологія*. 2012. Вип. 170, т. 182. С. 92–97. 2. Кравченко О. А. Захист прав і свобод людини та громадянина Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2011. 22 с. 3. Шупилов В. П. Международная правовая помощь по уголовным делам. *Советское государство и право*. 1974. № 3. С. 85–91. 4. Шумна Л. П. Соціальне обслуговування: загальноновизнані міжнародні стандарти. *Право та державне управління*. 2013. № 1 (10). С. 56–59. 5. Волженкина В. М. Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества : учеб. пособие. СПб., 1999. 112 с. 6. Конституции зарубежных государств / сост. В. В. Маклаков. М. : БЕК, 1996. 432 с. 7. Варфоломеева Т. В., Святоцький О. Д. Історія адвокатури України. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 432 с. 8. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : від 29.11.1985 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114 (дата зверення: 15.10.2018). 9. Правовые и социальные проблемы защиты жертв преступлений : сб. нач. тр. и норматив. материалов. / науч. ред. и сост. А. Д. Бойков. М., 1997. 121 с.

Одержано 17.10.2018

УДК 343.983.7

Олена Володимирівна МАТАРИКІНА,

завідувач сектору молекулярно-генетичних досліджень
відділу біологічних досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

АКТУАЛЬНІСТЬ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ ВИРІШЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ

В теоретичній криміналістиці ідентифікація займає важливе місце серед загальнотеоретичних питань, насамперед тому, що вона є науковою базою для вивчення основних її напрямків. Практична діяльність, а саме розслідування правопорушень, в питаннях встановлення істини зазвичай спирається на вирішення ідентифікаційних завдань.

В криміналістичній ідентифікації практичні дослідження надають можливість виявлення та реєстрацію таких ознак та властивостей об'єкта, які можна вважати індивідуальними. В судовій медицині в ролі індивідуальних ознак особи традиційно виступали біохімічні маркери. До них відносяться антигенні характеристики виділень та тканин організму, а також ізоформи ряду ферментів, які визначаються при дослідженні слідів на речових доказах, виділеннях або тканинах тіла людини.

Індивідуалізуючі можливості маркерних систем залежать від ступеня їх варіабельності та кількості варіантів в популяції. Чим ці значення більше, тим вище специфічність маркера, а значить, його здатність виділяти конкретний об'єкт серед інших, навіть подібних за іншими ознаками [1, с. 2].